

Trekvlinders en dwaalgasten in 2002 en recente adventieve vondsten (Lepidoptera). Drieënzestigste jaarverslag

Dit is het drieënzestigste trekvlinderoverslag dat sinds de start van de trekvlinderregistratie in 1940 in Nederland wordt gepresenteerd. Hierin wordt een overzicht gegeven van de waarnemingen van de 26 trekvlindersoorten die door 111 vrijwilligers en organisaties in 2002 zijn gedaan. Bovendien worden recente adventieve vlinder-vondsten vermeld en worden de aantallen van de drie gewoonste trekvlindersoorten, atalanta, distelvlinder en gamma-uil, nader geanalyseerd. Enkele zeldzame soorten passeren de revue.

Een vergelijking van de cumulatieve dagelijkse aantallen (gewogen naar verzamelintensiteit) van de drie belangrijkste trekvlindersoorten in 2002 met de situatie in de periode 1987-2001 laat zien dat de immigratie van atalanta en distelvlinder (maar niet die van de gamma-uil) 50 dagen later begon. Ondanks deze late start hadden zowel atalanta als distelvlinder een beter seizoen dan in de voorafgaande periode. De gamma-uil scoorde daarentegen opvallend laag in 2002. Het gewogen jaarlijkse aantal van de kolibrievlinder was het hoogste sinds 1987.

Entomologische Berichten 65(6): 158-166

Trefwoorden: adventieve vlinders, gamma-uil, distelvlinder, atalanta, trendanalyse

Inleiding

's Werelds langstlopende trekvlinderregistratie bestaat in 2005 reeds 65 jaar, maar gaat nog niet met pensioen. In al die tijd hebben vele honderden vrijwilligers ieder jaar hun waarnemingen van trekvlinders en inheemse vlinders ingestuurd, waarna ze verzameld en bewerkt werden tot jaaroverzichten en in Entomologische Berichten gepubliceerd. Barend J. Lempke was in 1940 initiatiefnemer van deze registratie in Nederland na een oproep van Williams (1930) in Groot-Brittannië en startte zelf een proef in 1939 in Nederland (Lempke 1940). Aanvankelijk onder de vlag van het Koninklijk Nederlandsch Meteorologisch Instituut en sinds 1969 onder die van het Zoologisch Museum in Amsterdam

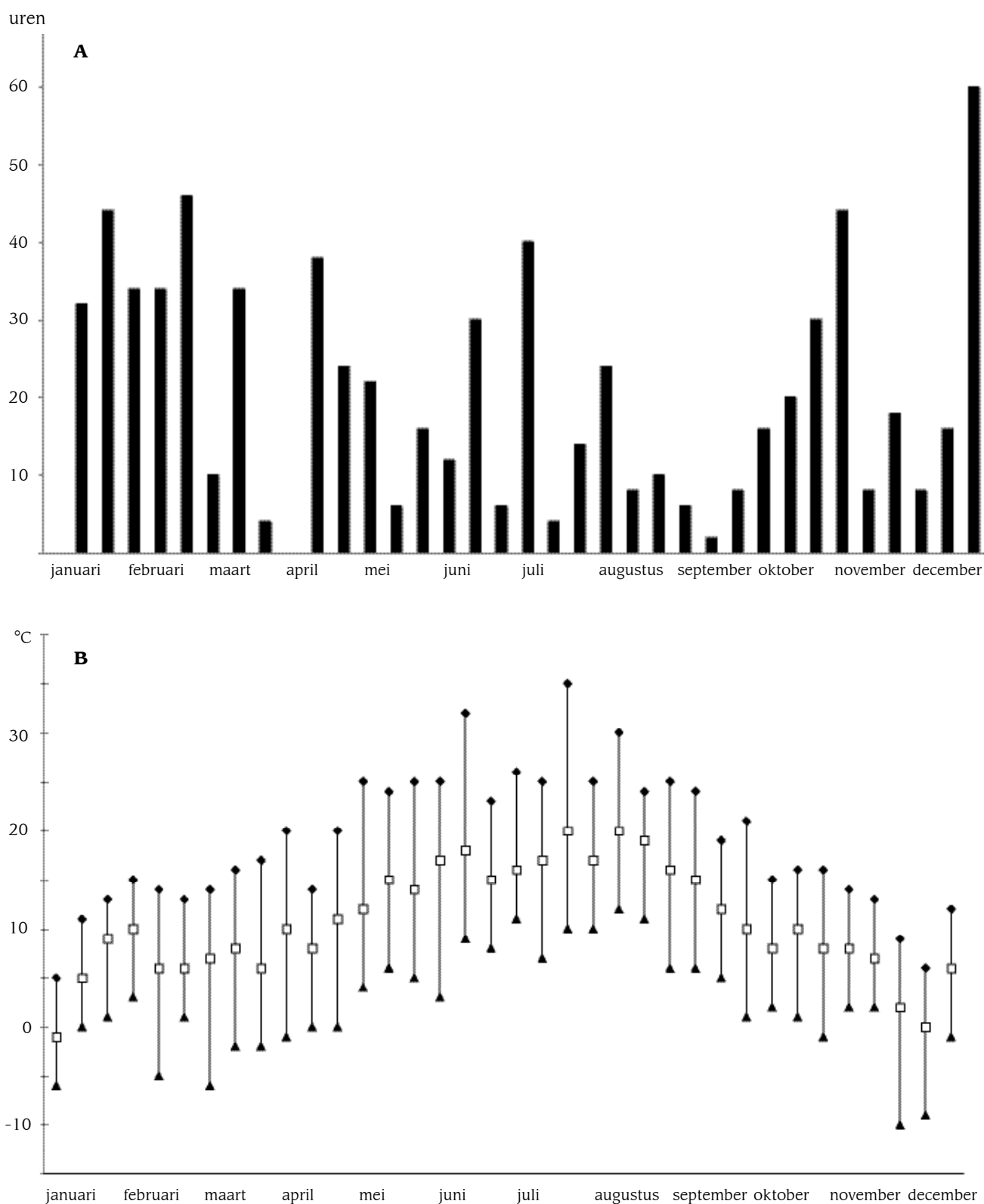
Rob de Vos¹, Dick Groenendijk² & Willem N. Ellis¹

Trekvlinderregistratie Nederland, onderdeel van EIS-Werkgroep Vlinderfaunistiek
1 Zoologisch Museum Amsterdam
Sectie Entomologie
Plantage Middenlaan 64
1018 DH Amsterdam
rvos@science.uva.nl

2 De Vlinderstichting
Postbus 506
6700 AM Wageningen

wist Lempke vele enthousiaste waarnemers rond zich te krijgen en te houden. Vanaf 1987 werd Lempke bijgestaan door de eerste auteur en na Lempkes overlijden in 1993 (op 92-jarige leeftijd!) werden de overzichten verzorgd door wisselende auteurs. Lempke heeft de registratie van trekvlinders 47 jaar lang met de hand uitgevoerd, maar vanaf het prille begin van de huiscomputers in 1987 werden de gegevens digitaal opgeslagen in een databestand, tegenwoordig in beheer bij de EIS-werkgroep Vlinderfaunistiek. Deze gegevens zijn voor iedereen beschikbaar die er gebruik van wil maken. Uiteraard bevat dit databestand veel meer gegevens dan alleen trekvlinders, want ook de oude en recente gegevens over inheemse vlindersoorten worden hierin verzameld ten behoeve van wetenschappelijk onderzoek. De resultaten van de trekvlinderwaarnemingen over het jaar 2002 vindt u in dit verslag en een overzicht hiervan staat in tabel 1.

Trekvlinders zijn, zo omschreef Lempke (1972) het reeds, vlinders die van elders komen en in ons land onder normale omstandigheden niet kunnen overwinteren. Thans zijn dat zo'n kleine 50 soorten, maar gemiddeld worden 25 tot 30 soorten per jaar waargenomen. Enkele weten zich een keer in ons land voort te planten en leveren nog een tweede (zomer)generatie, zoals atalanta (*Vanessa atalanta* (Linnaeus)) en distelvlinder (*V. cardui* (Linnaeus)), andere soorten blijken veelal steriel of produceren steriele nakomelingen, zoals doodshoofdvlinder (*Acherontia atropos* (Linnaeus)) en gam-

Figuur 1. Weersomstandigheden in 2002, waargenomen te De Bilt (gegevens KNMI 2003). **A** Neerslagduur per decade in uren.

B Gemiddelde (vierkantjes), minimum- (driehoekjes) en maximumtemperatuur (ruitjes) per decade in °Celsius.

Weather in 2002 as recorded in De Bilt, Utrecht (data from KNMI 2003). A Precipitation per decade, in hours. B Average (squares), minimum (triangles) and maximum (diamonds) temperature per decade in degrees Celsius.

Tabel 1. Waargenomen aantallen trekvlinders per decade in 2002. * = eieren, rupsen en/of poppen; - = geen waarnemingen. *Butterflies and moths recorded in 2002. * = eggs, caterpillars and/or pupae; - = not recorded.*

soort	januari			feb			maart			april			mei			juni			juli	
	I	II	III	I	I	II	III	I	II	III	I	II	III	I	II	III	I	II		
<i>Plutella xylostella</i>	-	-	-	-	-	-	1	-	1	5	4	16	30	49	97	92	35	7911		
<i>Zeiraphera griseana</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-		
<i>Loxostege sticticalis</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-		
<i>Udea ferrugalis</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-		
<i>Nomophila noctuella</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	2	2	1	2		
<i>Palpita unionalis</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-		
<i>Pontia daplidice</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-		
<i>Colias croceus</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	2	5	1	2		
<i>Colias hyale</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	1	-	2		
<i>Vanessa atalanta</i>	2	1	-	7	3	12	15	75	15	26	48	253	441	527*	630*	1292*	772*	1934*		
<i>Vanessa cardui</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	1	2	3	20	187	419	1774	1803*	261*	327*		
<i>Cyclophora pupillaria</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-		
<i>Rhodometra sacraria</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	5	-	-	-	-	1		
<i>Orthonama obstipata</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	1		
<i>Acherontia atropos</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1		
<i>Agrius convolvuli</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1		
<i>Macroglossum stellatarum</i>	-	-	1	-	-	-	-	1	1	-	-	-	3	16	44	81	27	34		
<i>Hyles livornica</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1	-	-	-		
<i>Autographa gamma</i>	-	-	-	-	-	-	1	1	2	3	27	63	210	325	439*	448*	325*	916		
<i>Chrysodeixis chalcites</i>	-	-	-	-	-	-	-	*	-	-	1	-	-	-	1	-	3	-		
<i>Spodoptera exigua</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-		
<i>Heliothis peltigera</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	5	-	-		
<i>Helicoverpa armigera</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-		
<i>Mythimna unipuncta</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-		
<i>Peridroma saucia</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	-		
<i>Agrotis ipsilon</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	3	2	-	-	-	4	3		

ma-uil (*Autographa gamma* (Linnaeus)). Ook wordt van enkele soorten nu en dan remigratie waargenomen, vooral in het najaar, onder andere van atalanta, distelvlinder en gamma-uil. Veel over trekvlinders is nog onbekend en ook niet makkelijk te onderzoeken. Het minste dat wij kunnen doen is voorlopig, nu dus reeds 65 jaar, de waarnemingen registreren in de hoop dat we steeds meer van de trekvlinders en hun gedrag gaan begrijpen. Analyses van de aantallen kunnen hiervan een begin zijn en dankzij de vele gegevens die inmiddels verzameld zijn kunnen wij ook die analyses uitvoeren. Daarom: de trekvlinderregistratie in Nederland is slechts 65 jaar jong! We hopen daarom met uw steun en inzendingen van waarnemingen nog lang door te mogen gaan.

Ook adventieve vondsten worden opgenomen, omdat het fenomeen erg interessant is. Het zijn uitheemse, veelal exotische dieren die beslist niet op eigen kracht ons land kunnen bereiken, maar op enigerwijze toch levend hier zijn terechtgekomen. Uitsluitend opvallende en uitzonderlijke gevallen worden gemeld.

Afkortingen van de provincies in de tekst zijn als volgt: Groningen (Gr), Friesland (Fr), Drenthe (Dr), Overijssel (Ov), Gelderland (Ge), Utrecht (Ut), Flevoland (Fl), Noord-Holland (NH), Zuid-Holland (ZH), Zeeland (Ze), Noord-Brabant (NB) en Limburg (Li).

Het weer in 2002 en de invloed ervan op de migranten

Het jaar 2002 was zeer warm (de vierde plaats van warmste jaren sinds 1706), zonnig en nat (figuur 1a). In de eerste drie maanden waren de temperaturen gemiddeld vrij hoog, vooral in de eerste decade van februari (figuur 1b). De tweede helft van januari en vooral februari waren zeer nat maar ook

zeer zonnig. Maart verliep zeer droog en zonnig. April, mei en juni waren warm en met name de tweede decade van juni was zeer warm. In april was de eerste decade erg zonnig, maar verliep verder vrij nat. Mei was somber, maar evenals de eerste en laatste decade van juni vrij droog. De tweede decade van juni was daarentegen zeer nat. Juli was te koud, te somber en te nat, behalve in de laatste decade. Augustus was een zeer warme maand en vooral in het begin erg nat. De warmte hield, weliswaar meer bescheiden, aan tot in september. In oktober waren de temperaturen een stuk lager met de eerste nachtvorst op de 8e (sinds 1906 niet zo vroeg zo koud). November had relatief milde temperaturen en een normale hoeveelheid neerslag, maar halverwege de maand werd nachtvorst gemeten. In december daalden de temperaturen aanzienlijk en was het gemiddeld te koud met vele ijss- en vorstdagen. De derde decade verliep erg nat (KNMI 2003).

De atalanta is de enige trekvlindersoort die in alle maanden (behalve december) is gezien. De hoge temperatuur in de eerste maanden van het jaar maakte het de atalanta waarschijnlijk mogelijk in aantal te overwinteren en er werd zelfs een overwinteraar van de kolibrievlinder (*Macroglossum stellatarum* (Linnaeus)) gevonden in januari. Al in maart begon het trekvlinderseizoen voor enkele andere gewone soorten. Vanaf half mei namen de aantallen flink toe. Bij diverse soorten is goed te zien hoe de aantallen door het slechte weer in juli beïnvloed worden, maar bij het koolmotje (*Plutella xylostella* (Linnaeus)) nemen in deze periode de aantallen juist toe. In augustus stijgen de aantallen van de andere soorten naar een hoogtepunt, maar door de warmte in september bleven de aantallen ook dan vrij hoog. Vooral in november nemen het aantal soorten en de waarnemingen sterk af en in december is enkele trekvlindersoort meer gesignaleerd.

Tabel 1 vervolg.
Table 1 continued.

soort	juli			augustus			september			oktober			november			totaal
	III	I	II	III	I	II	III	I	II	III	I	II	III			
<i>Plutella xylostella</i>	782	2616	870	354	64	65	9	8*	6	8	164	5	1	13193*		
<i>Zeiraphera griseana</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1		
<i>Loxostege sticticalis</i>	-	3	2	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	7		
<i>Udea ferrugalis</i>	-	1	2	11	2	1	-	2	-	-	5	1	-	26		
<i>Nomophila noctuella</i>	4	19	16	5	3	10	9	16	-	2	8	-	-	100		
<i>Palpita unionalis</i>	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	1		
<i>Pontia daplidice</i>	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1		
<i>Colias croceus</i>	4	44	521	282	46	25	6	-	10	3	1	-	-	953		
<i>Colias hyale</i>	2	-	5	4	4	1	-	-	-	-	-	-	-	21		
<i>Vanessa atalanta</i>	4264*	6537*	6441*	4476*	3919*	9185*	1553*	709	345	113	30	9	2	43636*		
<i>Vanessa cardui</i>	1071*	6312*	7834*	2565*	575	298*	220*	107	35	11	6	-	-	23831*		
<i>Cyclophora puppillaria</i>	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1		
<i>Rhodometra saccharia</i>	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	8		
<i>Orthonama obstipata</i>	-	-	2	2	1	1	-	1	-	-	1	-	-	10		
<i>Acherontia atropos-</i>	-	-	1*	3*	1	-	-	1	-	-	-	-	-	7*		
<i>Agrius convolvuli</i>	-	-	1	2*	2*	1*	2*	*	-	-	-	-	-	9*		
<i>Macroglossum stellatarum</i>	29	20	16	24	46	64	41	11	2	2	2	-	-	465		
<i>Hyles livornica</i>	-	-	-	1	-	1	-	-	-	-	-	-	-	4		
<i>Autographa gamma</i>	1643*	3766*	6701*	2294	1098*	230	57	29	5	6	28	4	-	18621*		
<i>Chrysodeixis chalcites</i>	5	8	18	23	9	18	2	1*	-	-	-	1	1	91*		
<i>Spodoptera exigua</i>	-	1	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2		
<i>Heliothis peltigera-</i>	-	1	2	2	1	2	-	-	-	-	-	-	-	13		
<i>Helicoverpa armigera</i>	*	-	-	1	-	-	1	*	-	-	-	-	-	2*		
<i>Mythimna unipuncta</i>	--	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-	2		
<i>Peridroma saucia</i>	-	2	-	1	1	1	2	1	3	9	1	-	-	23		
<i>Agrotis ipsilon</i>	5	22	20	18	14	16	18	12	22	19	5	1	-	185		

Opmerkelijke waarnemingen

Plutella xylostella (Linnaeus) - Het koolmotje is elk jaar aanwezig en wordt meestal in duizenden exemplaren gemeld. Een jaartotaal van ruim 13.000 vlinders is dus niet uitzonderlijk. Veel interessanter is de sterke toename van de aantallen (door verschillende waarnemers gemeld) in de koude tweede decade van juli. Het decadetotaal stijgt dan spectaculair van 35 naar bijna 8000! De voornaamste van deze massale meldingen zijn beperkt tot slechts drie dagen (14-16 juli) en kwamen uit het zuidwesten van het land, waar op 15 juli in Borssele (Ze) bijvoorbeeld zo'n 2000 exemplaren werden geteld (A.M. Baaijens). Een verklaring voor deze plotselinge toename is vooralsnog niet te geven. In de perioden erna namen de aantallen geleidelijk af.

Zeiraphera griseana (Hübner) - Evenals vorig jaar een exemplaar van deze zeldzame trekvlinder en ook nu weer aan de Noordzeekust, in Petten (NH) op 9 juli 2002 (R. Gronert).

Palpita unionalis (Hübner) - Het is merkwaardig dat deze vlinder in 17 jaar, met enkele onderbrekingen, telkens met slechts een exemplaar vertegenwoordigd is. De meeste waarnemingen stammen uit de zuidelijke provincies, met name Zeeland en Noord-Brabant. Ook dit exemplaar werd in Zuid-Nederland gevangen, op 7 oktober in Tilburg (NB, F. Post).

Pontia daplidice (Linnaeus) - Op 2 augustus 2002 werd een resedawitje gezien te Westerhoven (NB, De Vlinderstichting). De laatste jaren worden er maar weinig resedawitjes gemeld. Na 1994, toen twaalf vlinders werden geregistreerd, werd er nooit meer dan een vlinder per jaar gezien of ontbrak de soort zelfs.

Colias croceus (Fourcroy) - Na het magere jaar 2001 was 2002 weer een goed jaar voor de oranje luzernevlinder. In totaal zijn er 953 exemplaren waargenomen. Vooral de tweede en derde decade van augustus brachten grote aantallen naar Nederland, waarvan de meeste exemplaren gezien werden in Zuidwest-Nederland. De eerste werd op 19 mei gezien te Hoogland (Ut, P.A. Wolf) en de laatste op 3 november in Heikant (NB, E. Taelman).

Colias hyale (Linnaeus) - De gele luzernevlinder was een stuk minder algemeen dan de oranje luzernevlinder. In totaal zijn er 21 exemplaren gemeld. De eerste vlinder werd op 8 juni uit Budel (NB) gemeld (De Vlinderstichting). De meeste werden gezien in de maand augustus. De laatste gele luzernevlinder werd gezien op 12 september op het Drouwerzand (Dr, De Vlinderstichting).

Vanessa atalanta (Linnaeus) - De atalanta kende in 2002 een prima seizoen. Het jaartotaal van meer dan 43.000 exemplaren betekende het hoogste jaartotaal tot nu toe. Opvallend waren de meldingen uit de wintermaanden. Zowel in januari als in februari kwamen van diverse locaties door heel Nederland meldingen van de atalanta. De meest waarschijnlijke verklaring is dat dit (pogingen tot) overwintering betreft. Vanaf de tweede decade van mei beginnen de aantallen flink op te lopen. In de tweede decade van september werden de meeste atalanta's gezien. De laatste waarneming werd gedaan op 23 november in Soest (Ut, De Vlinderstichting).

Vanessa cardui (Linnaeus) - Net als de atalanta kende de distelvlinder in 2002 een goed seizoen. Het jaartotaal van bijna 24.000 exemplaren was een van de hoogste uit de geschiedenis van de trekvlinderregistratie. Het verloop was sterk

vergelijkbaar met dat van de atalanta. De eerste distelvlinder werd waargenomen op 12 april in Nijmegen (Ge, De Vlinderstichting). Daarna liepen de aantallen snel op, maar de piek lag een maand voor die van de atalanta, namelijk in de tweede decade van augustus. Begin november werden de laatste distelvlinders gezien, waarvan de laatste op 7 november te Hulst (Ze, Vlinder- en Libellenwerkgroep Zeeland).

Cyclophora puppillaria (Hübner) - Dit is inmiddels het vijfde jaar waarin deze soort recent weer wordt gezien in ons land en in totaal het tiende waarnemingsjaar. Evenals vorig jaar slechts een exemplaar, deze keer te Kinderdijk (ZH) op 29 juli 2002 (A.J. Heeren-De Boer).

Rhodometra sacraria (Linnaeus) - 2002 was voor deze soort een relatief goed jaar met in totaal acht waargenomen exemplaren. Het is bij deze soort gebruikelijk dat de meeste in het zuidwesten van Nederland worden gezien, maar deze keer kwamen de waarnemingen zelfs allemaal uit Zeeland: exemplaren van de voorjaarsgeneratie op 7 mei 2002 te Prosperdorp (Gasdam), 21 mei twee exemplaren te Sint Jansteen, 25 mei te Heikant en 27 mei twee exemplaren te Hulst (alle door E. Taelman), de zomergeneratie op 17 juli en 17 augustus te Anna Jacobapolder (beide door M.G.M. Jansen). Het is overigens bijzonder dat er zoveel vroege exemplaren werden gezien; meestal worden de vlinders pas na de zomer in Nederland waargenomen.

Orthonama obstipata (Fabricius) - Wederom een trekvlinder die vooral in het zuidwesten van Nederland wordt gezien. Van de acht vindplaatsen liggen er vijf in het zuidwesten, maar drie exemplaren werden op ongewone plaatsen gezien: op 16 augustus 2002 te Drempt (Ge, C. Naves), op 19 augustus te Susteren (Li, M. Delnoye) en op 11 september te Egmond-Binnen (NH, F. Melkert).

Acherontia atropos (Linnaeus) - In 2002 werden acht waarnemingen van de doodshoofdvlinder doorgegeven. Zoals gebruikelijk voor deze soort stammen de waarnemingen vooral uit de nazomer. De eerste vlinder werd waargenomen op 11 juli te Brielle (ZH, P.J. Rooij) en de laatste op 6 oktober in Winterswijk (Ge, C. Viveen).

Agrius convolvuli (Linnaeus) - Het jaar 2002 was voor de windepilstaart met negen exemplaren een mager jaar. De afgelopen tien jaren waren, met uitzondering van 2001, alle beter met meestal enkele tientallen en in de beginjaren negentig zelfs met bijna 300. Het verschijningspatroon lijkt op dat van de doodshoofdvlinder, met de nadruk op de maanden augustus en september. Dit jaar werd de eerste windepilstaart vrij vroeg gezien, op 13 juli te Petten (NH, R. Gronert), het laatste op 28 september te Tilburg (NB, F. Post), maar er werden ook nog twee late rupsen gevonden, op 30 september te Oudeschild op Texel (NH, De Vlinderstichting) en op 1 oktober te Ommen (Ov, G.G.M. Schulten).

Macroglossum stellatarum (Linnaeus) - Met een totaal van 465 exemplaren was 2002 een goed jaar voor de kolibrievlinder. Uitzonderlijk was de waarneming op 28 januari te Maarsbergen (Ut, De Vlinderstichting). De weersomstandigheden en de afwezigheid van andere soorten trekvlinders geven aan dat het waarschijnlijk ging om een exemplaar dat hier de winter heeft proberen door te brengen, iets dat voor

de kolibrievlinder in Nederland bijzonder is. Na enkele meldingen in april stegen in de derde decade van mei en de eerste twee decades van juni de aantallen wat. De laatste meldingen kwamen uit de eerste decade van november. Het laatste exemplaar werd gemeld op 7 november in Petten (NH, R. Gronert).

Hyles livornica (Esper) (figuur 2) - De gestreepte pilstaart is in Nederland erg zeldzaam en wordt lang niet elk jaar waargenomen. Tot nu toe zijn slechts 43 exemplaren in Nederland geregistreerd. Een jaartotaal van vier is daarom beslist uitzonderlijk. Alleen de jaren 1943 (met negen exemplaren), 1946 (vijf) en 1952 (elf) waren beter. De eerste twee meldingen vielen in de periode waarin de kolibrievlinder in grotere aantallen werd gezien, wellicht een gunstige periode voor trekvlinders: 27 mei te Kortgene (Ze, J. van Vuure) en 18 juni te Grote Abeele (Ze, A.M. Baaijens). De andere twee exemplaren zijn in de nazomer waargenomen: 29 augustus te Muiderberg (NH, A. van Tuijl) en 12 september in Apeldoorn (Ge, J. Kerseboom).

Figuur 2. De gestreepte pilstaart (*Hyles livornica*) is een zeldzame verschijning in ons land. Fotograaf onbekend.

The striped hawk-moth (Hyles livornica) is a rare visitor in The Netherlands.

Autographa gamma (Linnaeus) - De gamma-uil beleefde wat aantallen betreft een vrij slecht jaar. Wel werden er opvallend vroege exemplaren waargenomen: reeds op 27 maart te Heinenoord (ZH, Vlinderwerkgroep Hoekschevaards Landschap). Vooral in de tweede decade van augustus was de gamma-uil bijzonder talrijk: alleen al in Petten (NH) en omgeving werden er in die periode in totaal bijna 3500 geteld (R. Costers en R. Gronert). Daarna namen de aantallen drastisch af. Tot half november werden nog exemplaren gemeld, de laatste op 19 november te Apeldoorn (Ge, J. Kerseboom).

Chrysodeixis chalcites (Esper) - Deze trekvlinder wordt regelmatig in kassen aangetroffen en veroorzaakt dan schade aan gewassen. Het is dan ook niet verwonderlijk dat veel waarnemingen worden gedaan in gebieden met veel kassencomplexen, vooral in Zuid-Holland en Limburg. De laatste jaren wordt de soort ook waargenomen in gebieden ver van glastuinbouw. Ontsnapte vlinders kunnen misschien grote afstanden afleggen, maar de vele waarnemingen in de laatste jaren buiten de kasgebieden kunnen onmogelijk uitsluitend van ontsnapte vlinders komen. Het is aannemelijk dat migranten steeds vaker ons land weten te bereiken. Opvallend is het grote aantal waarnemingen in Noord-Brabant in 2002, met name te Geertruidenberg (J. Schipperen) en Tilburg (F. Post). Ver van de bekende vindplaatsen zijn ook enkele exemplaren gezien: op 11 augustus 2002 te Zuidloo bij Bathmen (Ov, H. Groenink), op 24 en 30 augustus te Drempt (Ge, C. Naves) en op 28 augustus te Apeldoorn (Ge, J. Kerseboom), alle in de periode waarin de soort het talrijkst was.

Heliothis peltigera (Denis & Schiffermüller) - Sinds 1994 is deze soort om het jaar gezien en een jaartotaal van 13 exemplaren is vrij groot. Hoewel de meeste waarnemingen uit het zuidwesten van Nederland komen zijn er ook enkele verder in het land gezien: op 24 juni 2002 te Muiderberg (NH, A. van Tuijl), 26 juni te Drempt (Ge, C. Naves), 20 augustus te Muiden (NH, A. van Tuijl) en 28 augustus bij het Spartelmeer in de Kennemerduinen (NH, P.J. Zumkehr). Ook hier vallen de vroege waarnemingen uit juni op, want dat is voor deze vlinder ongebruikelijk.

Mythimna unipuncta (Haworth) - Van deze zeldzame trekvlinder werden er op een locatie twee gevangen met maar twee dagen verschil, op 18 en 20 november 2002 te Geertruidenberg (NB, J. Schipperen). Hoewel *M. unipuncta* vaker laat in het jaar wordt gevangen zijn deze data wel erg laat.

Enkele analyses

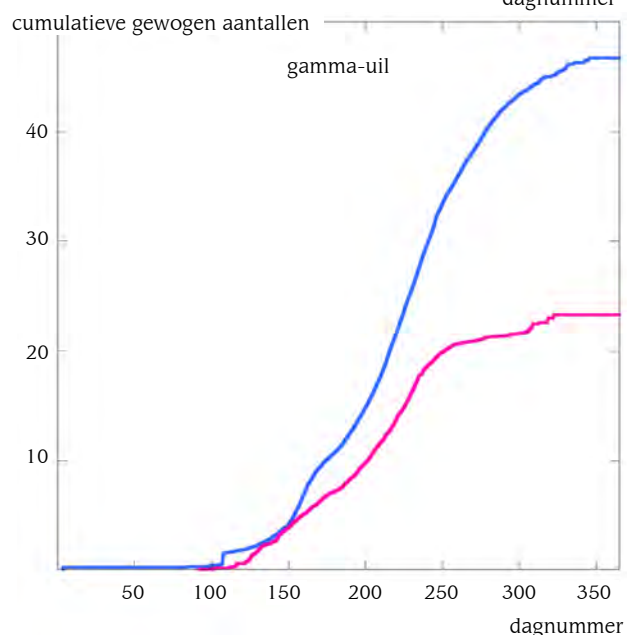
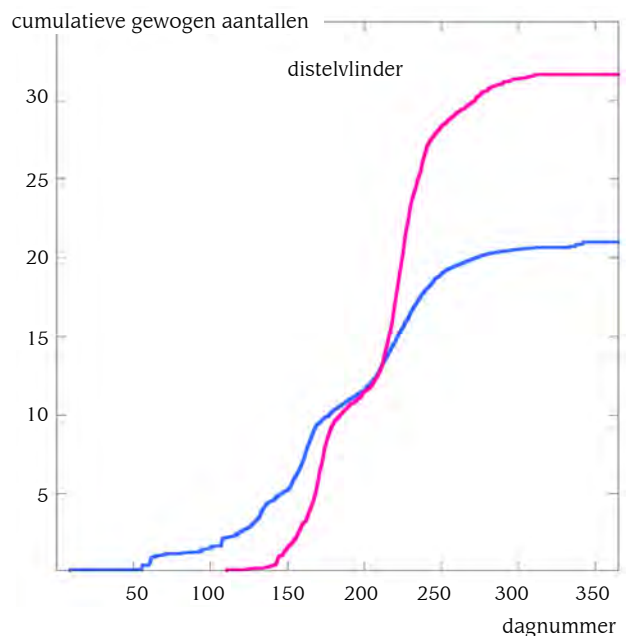
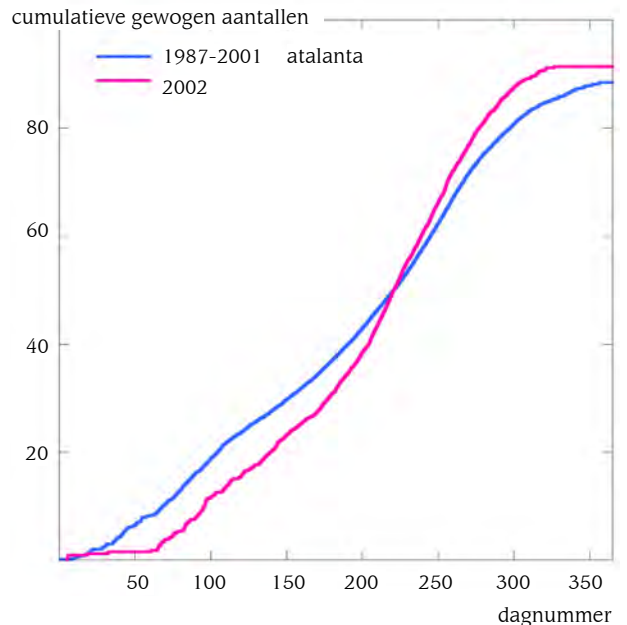
Om de resultaten over 2002 in perspectief te plaatsen van de hele periode waarover we exacte cijfers hebben (1987-2001) hebben we enkele berekeningen uitgevoerd voor de drie gewoonste soorten: atalanta, distelvlinder en gamma-uil.

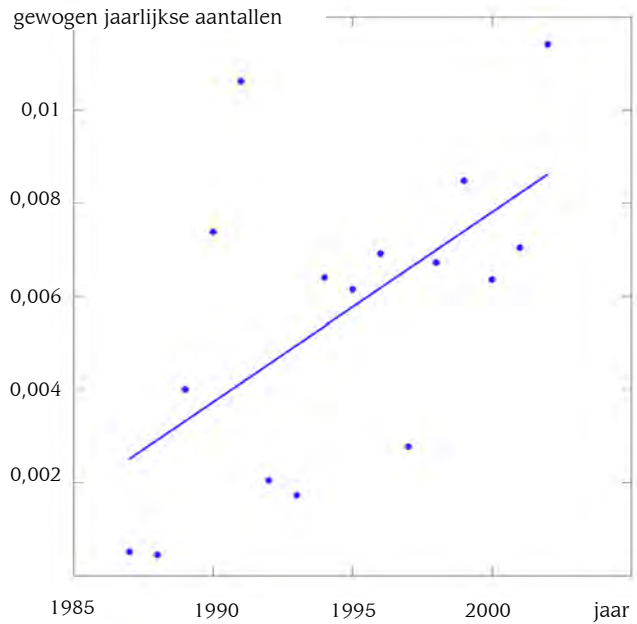
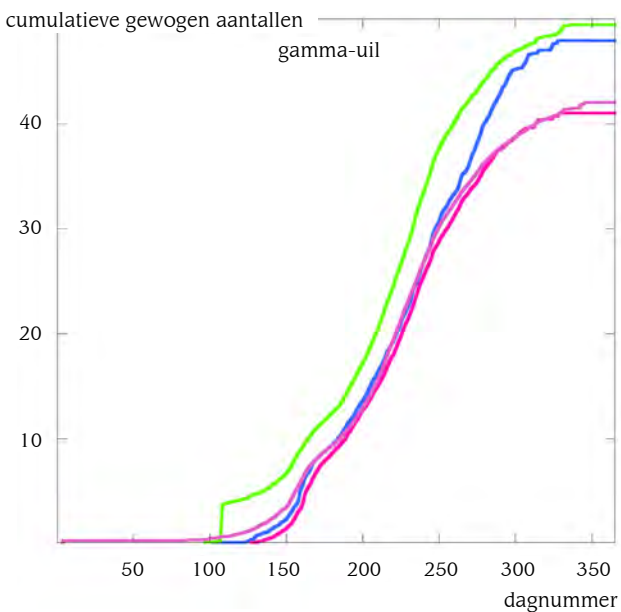
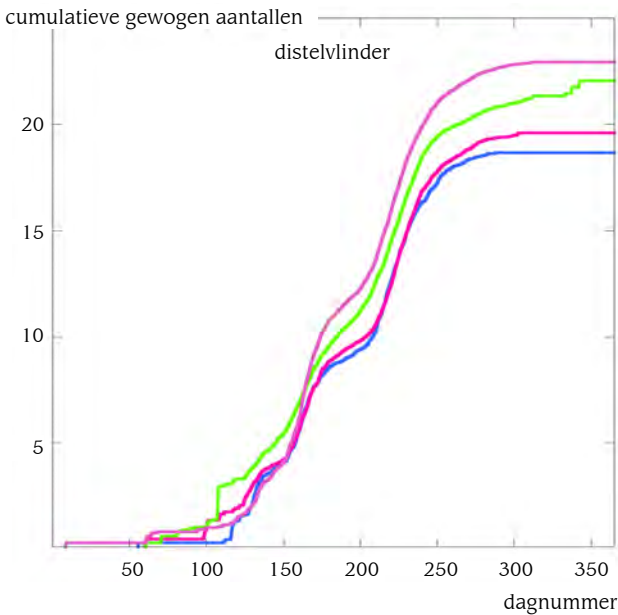
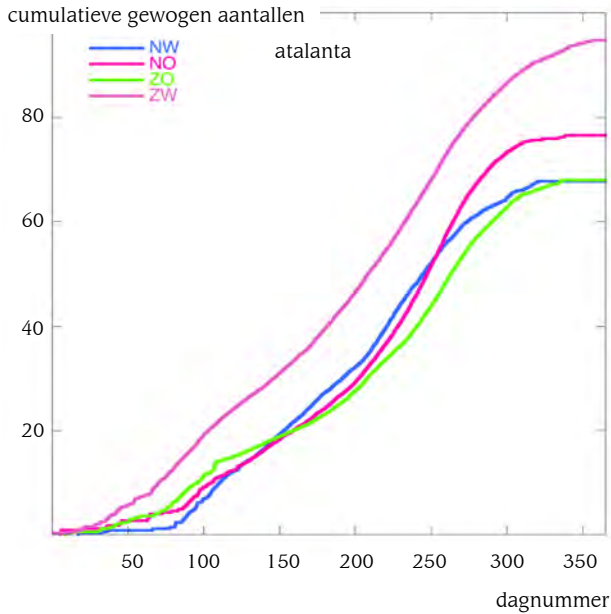
Eerst hebben we voor de drie soorten over 2002 en over 1987-2001 het gewogen dagelijkse aantal exemplaren berekend. De methode is uiteengezet in het trekvlindersverslag over 2001 (De Vos & Ellis 2004). Kort gezegd wordt voor elke waarneming het aantal exemplaren omgezet in de logaritme ervan, waarna elk dagtotaal gedeeld wordt door het aantal waarnemersdagen op die datum. Uit de cumulatieve grafiek (figuur 3) is duidelijk dat voor atalanta en distelvlinder de immigratie ruim vijftig dagen later van start ging dan normaal. Daarentegen is er bij gamma-uil vrijwel niets te bekennen van een vertraagd begin van de immigratie.

Mede door de verlate start blijft de grafiek zowel bij atalanta als distelvlinder aanvankelijk onder het langjarig ge-

Figuur 3. Cumulatieve grafiek van de gewogen aantallen in 2002 van atalanta, distelvlinder en gamma-uil over het gehele land, vergeleken met de gemiddelden over de periode 1987-2001.

Cumulative graph of the weighted abundance in 2002 of red admiral, painted lady and silver Y-moth over the whole country, compared with the averages over the period 1987-2001.

Figuur 5. Gewogen jaarlijkse aantallen van kolibrievlinder in 1987-2002, met regressielijn ($R^2 = 0,34$).
Weighted yearly abundance of hummingbird hawk-moth in 1987-2002, with regression line ($R^2 = 0.34$).

middele, maar vanaf dag 225 (midden augustus) stijgt de lijn daar bovenuit, bij distelvlinder zelfs op spectaculaire wijze. Totaal anders is het aantalsverloop bij de gamma-uil, die duidelijk een heel slecht jaar had. Dit past goed in het beeld dat naar voren kwam bij een (ongepubliceerde) analyse over 1987-2001, waarin een duidelijke vooruitgang van atalanta zichtbaar was en een achteruitgang van gamma-uil.

Een vergelijking van de cumulatieve grafiek over 2002 voor de vier kwadranten (Noordwest-, Noordoost-, Zuidwest- en Zuidoost-Nederland) laat zien dat atalanta in het zuidwesten meteen een grote voorsprong neemt op de andere delen van het land en die het gehele seizoen behoudt (figuur 4). Bij distelvlinder gebeurt in feite hetzelfde, zij het wat later en minder uitgesproken. Opnieuw is de situatie geheel anders bij gamma-uil, die juist het beste presteerde in het zuidoosten van het land.

De hoge aantallen kolibrievlinders in 2002 waren aanleiding om een vergelijking te maken met de voorgaande jaren (figuur 5). We hebben daarvoor het jaartotaal van de log(aantallen) berekend en dit gedeeld door het aantal waarnemersdagen in elk jaar. (Dat die correctie niet overbodig is blijkt wel uit het feit dat 1987 3499 waarnemersdagen telde en 2002 11521, ongeveer driemaal zoveel). Duidelijk is dat het aantal in 2002 een topper was, alleen vergelijkbaar met de

Figuur 4. Cumulatieve grafiek van de gewogen aantallen in 2002 van atalanta, distelvlinder en gamma-uil in het noordwestelijk (NW), noordoostelijk (NO), zuidoostelijk (ZO) en zuidwestelijk (ZW) kwadrant van Nederland.
Cumulative graph of the weighted abundance in 2002 of red admiral, painted lady and silver Y-moth in the north-western (NW), north-eastern (NO), south-eastern (ZO) en south-western (ZW) quadrant of The Netherlands.

situatie in 1991. De aantallen vertonen een significante stijgende tendens: 34% van de spreiding in de getallen wordt samengevat door de getrokken lijn en dat is behoorlijk veel.

Interessante recente adventieve vondsten

Alleen vlinders die onze streken niet op eigen kracht kunnen bereiken worden hier vermeld. Massale waarnemingen van vaak schadelijke uitheemse soorten die vrijwel ieder jaar worden gezien blijven buiten beschouwing.

Sibine stimulea Clemens (Limacodidae) - Maar liefst negen rupsen kreeg K. Kaag uit Den Helder (NH) in augustus 2004 van iemand die een kamerpalm in een supermarkt had gekocht. De vlinders werden uitgekweekt. Deze Amerikaanse soort is al eerder in Nederland gevonden, in ieder geval in 1979 en 1982 (Kuchlein & De Vos 1999).

Euclea vericrux Dyar (Limacodidae) (figuur 6) - K.J. Huisman meldde begin 2005 dat zijn zoon twee fantastisch gekleurde rupsen had gevonden op een palm, *Chrysalidocarpus lutescens*, aangeschaft bij een tuincentrum. De slakrups komt oorspronkelijk uit Midden-Amerika. Beide exemplaren zijn uitgekweekt. Voor zover bekend is dit de eerste keer dat deze soort in Nederland wordt gemeld. In Duitsland bleken reeds diverse meldingen van deze soort te zijn gedaan (Buchsbau & Hausmann 2005). De Duitse planten met de rupsen bleken afkomstig van een groothandel nota bene uit Nederland!

Figuur 6. *Euclea vericrux* is een slakrups uit Midden-Amerika. Dit is voor ons land de eerste vondst. Foto: KJ Huisman

This Central American slug moth Euclea vericrux is recorded for the first time in our country. In Germany the species has been recorded several times already from cultivated palm trees.

Caligo eurilochus (Felder) (Nymphalidae) (figuur 7) - Op 22 juli 2004 werd op het hoofdkantoor van het Gemeentelijk Vervoerbedrijf in Amsterdam (NH) een grote dagvlinder rondfladderend op de binnenplaats aangetroffen. Het betrof een grote 'uilvlinder' van het genus *Caligo* (voorheen *Brasolidae*, thans *Morphinae*, Nymphalidae), bekend om de enorme oogvlekken op de onderzijde van de achtervleugels. De soort komt oorspronkelijk uit Zuid-Amerika, maar dit exemplaar bleek ontsnapt uit de vlinderkas van de Hortus Botanicus te Amsterdam, hemelsbreed ongeveer 500 meter van de vindplaats.

Strymon istapa (Reakirt) (Lycaenidae) - Begin 2004 werd een exotische lycaenide gevonden te Naaldwijk (ZH) in een kas met planten uit de Dominicaanse Republiek (J. Scheffers via H. Nagel). De soort komt voor in Noord- en Midden-Amerika.

Copaxa lavendera Westwood (Saturniidae) - Wederom een exemplaar van deze grote Latijns-Amerikaanse nachtpauw-oogsoort, inmiddels het vijfde. Deze keer werd eind 2004 een ontpopt exemplaar gevonden in een kerststukje in Yerseke (Ze, H. Wagenaar).

Dankwoord

Met dank aan de volgende 111 waarnemers en organisaties, waarbij opgemerkt dat de auteurs eveneens waarnemingen hebben ingebracht en waarnemers via De Vlinderstichting namens die organisatie worden vermeld: B van Aartsen, FA Arts, B van As, JEF Asselbergs, AM Baaijens, JAM de Bakker, H Beers, HA Bijl, H Bosma, W Briër, H Bunjes, R Costers, ALA Deelman, M Delnoye, LJ van Deventer, D Doornheijn, AHV Eggenhuizen, NW Elfferich, GFC van den Ende, AJM Franssen, MCR Franssen, Gemeentelijk Vervoerbedrijf Amsterdam, C Gielis, A Goutbeek, WJ Grinwis, LG Groen, FJ Groenen, H Groenink, R Gronert, L Groothedde, AC Grosscurt, AJ Heeren-De

Figuur 7. Dit exemplaar van de Zuid-Amerikaanse *Caligo eurilochus* was ontsnapt uit een vlinderkas in de Hortus in Amsterdam en werd 500 meter verderop bij de haven gevonden. Foto: Gemeentelijk Vervoerbedrijf Amsterdam.

This specimen of the South American Caligo eurilochus escaped from a butterfly greenhouse in the Botanical Garden in Amsterdam and was found near the harbour at a distance of 500 meters.

Boer, K Hoek, H ten Holt, H & A Hoornveld-Jouksma, J Hoekstra, JH Huisman, KJ Huisman, A & H Hunneman, IVN Ede - natuurwerk-groep, IWG KNNV afdeling Apeldoorn, MGM Jansen, PJ Jeschar, K Kaag, IA Kaijadoe, D van Katwijk, MSM de Keijzer, J Kerseboom, I Kiel-Hartog, M Klemann, JC Koster, JH Kuchlein, J van Laan, JAW Lucas, JA Meijerink, PL Meininger, F Melkert, GPTA van der Meulen, JJM Moonen, H Nagel, CGAM Naves, KNC Nieuwland, A van Oosterhout, FJ van Oosterhout, CF Ottenheijm, JH van Piggelen, W Poppe, F Post, MJM Prick, S van Randen, A Remeeus, B Rietman, PJ Rooij, WJ van Rooijen, A Saunders, J Scheffers, J Schipperen, GGM Schulten, JW Sinnema-Bloemen, J Slot, E van der Spek, J Stuurman-Huitema, E Taelman, G Tuinstra, A van Tuyl, CH de Veld, DA Vestergaard, DJ Vethaak-Nijkamp, R Vis, C Viveen, Vlinder- en Libellenwerkgroep Zeeland, De Vlinderstichting, Vlinderwerkgroep Hoekschevaards Landschap, Vlinderwerkgroep Oost Zeeuws Vlaanderen, Vlinderwerkgroep Stad & Ommelaand, Vogelnetwerk Zuid-Holland, L Voorn, M Vos, P Vroegindewij, J van Vuure, HJ Wagenaar, M de Werd, A Westerneng, GF Wilmink, T Wip, L Witmond, JB Wolschrijn, PA Wolf, PhJ Zeinstra, PJ Zumkehr, JHH Zwier.

Literatuur

- Buchsbaum U & Hausmann A 2005. Amerikanische Asselspinner an importierten Zierpflanzen in Bayern. Nachrichtenblatt der Bayerischen Entomologen 54: 8-12.
- KNMI (Koninklijk Nederlands Meteorologisch Instituut) 2003. Jaar 2002. Jaaroverzicht van het weer in Nederland 99: 1-10.
- Kuchlein JH & Vos R de 1999. Geannoteerde naamlijst van de Nederlandse vlinders. Backhuys Publishers.
- Lempke BJ 1940. Migreerende Lepidoptera. Entomologische Berichten, Amsterdam 10: 223-224.
- Lempke BJ 1972. De Nederlandse trekvinders. Thieme.
- Vos R de & Ellis WN 2004. Trekvinders en dwaalgasten in 2001 en recente adventieve vondsten (Lepidoptera). Tweeënzestigste jaarverslag. Entomologische Berichten, Amsterdam 64: 138-145.
- Williams CB 1930. The migration of butterflies. Edinburgh.
- Ingekomen 3 augustus 2005, geaccepteerd 21 september 2005.

Summary

Migrating Lepidoptera and rarities in 2002 and recent adventive records. Sixtythird report.

This is the 63rd migration report since the beginning of the registration of migrating Lepidoptera in 1940 in The Netherlands. In this report an overview is given of the 26 recorded species by 111 volunteers and organisations in 2002. Recent adventive species are recorded and the abundance of the three main migrant species, red admiral (*Vanessa atalanta*), painted lady (*V. cardui*) and silver Y-moth (*Autographa gamma*), are analysed. Two remarkable species present were bath white (*Pontia daplidice*) and striped hawk-moth (*Hyles livornica*).

A comparison of the cumulated daily abundance (weighted by collection intensity) of the three main migrants in 2002 with the situation in the period 1987-2001 shows that the immigration of red admiral and painted lady (but not of silver Y-moth) started about 50 days late. Despite this late start, red admiral had a better season than in the reference period and painted lady even more so. In contrast, silver Y-moth performed remarkably poor in 2002. The weighted yearly abundance of hummingbird hawk-moth (*Macroglossum stellatarum*) in 2002 was the highest since 1987.